

Särskolan bör undervisa i föräldraskap

II Det kan finnas anledning att knyta an till artikeln »Barn med lindrig utvecklingsstörning i grundsärskolan. Toppen av ett isberg?« i Läkartidningen 6/2005 (sidorna 382-5). Barn med lindrig utvecklingsstörning [1] befinner sig i en gråzon där osäkerhet råder om avgränsningar mot normalbegåvning och mot andra neuropsykologiska tillstånd som t ex ADHD. Tack vare Elisabeth Fernell och medarbetare har denna gråzon blivit föredömligt belyst via flera studier inom Storstockholmsområdet. I den nu aktuella artikeln diskuteras bl a dessa barns förutsättningar att genom en »vårdkedja« få det stöd och den undervisning som kan ge bättre möjligheter att kunna klara ett anpassat arbete i vuxenlivet.

Förbereda på föräldraskap

Vad som däremot inte diskuterats är vilket stöd och vilken undervisning som kan förbereda dessa ungdomar på ett framtida föräldraskap. För det är just dessa ungdomar med lindrig utvecklingsstörning [2] som genom sitt funktionshinder kan ha stora svårigheter att klara ett föräldraskap, framför allt utan stödinsatser. Det är deras barn som är i farozonen att få en uppväxt på sparlåga med betydande risk att fara illa. Av dessa kvinnliga särskoleelever är det visserligen kanske bara ca 15 procent som kommer att föda barn [2], men gruppen personer med lindrig utvecklingsstörning kan, enligt diskussionen i den aktuella artikeln, också vara större, vilket också leder till fler föräldraskap.

Socialstyrelsen har helt nyligen utkommit med kunskapsredovisningen inom området »Föräldrar med utvecklingsstörning och deras barn – vad finns det för kunskap?« [3]. Socialstyrelsen kommer att följa upp med en vägledning till stöd för professionellt verkssamma som kommer i kontakt med barn som har föräldrar med utvecklingsstörning

Vad kan särskolan göra?

Vad kan då särskolan göra för att förbereda unga elever inför ett kommande föräldraskap?

Det första är att lära ungdomarna att förstå sin förmåga och sina svagheter inom funktionshindrets ram, ett handikappmedvetande om man så vill, men också lära dem att ta emot stöd när de är osäkra (något som vi alla gör i experternas tidevarv). Detta kräver dock att det finns ett gensvar, ett nätverk, ett samhällsansvar, en förlängd »vårdkedja«, upp i vuxenlivet.

Det andra som särskolan kan göra är att ge undervisningen i särskolans

högstadium och gymnasium en starkare inriktning mot att klara vuxenlivets olika delar, bl a föräldraskapet. Förslagsvis borde särskolan ha ett särskilt program för undervisning i föräldraskap och då samarbeta med de kommunala ungdomsmottagningarna som efter fortbildning i förhållningssättet till utvecklingsstörda bör kunna stå för kunskap om frågor kring puberteten och övergången till vuxenlivet.

Bilden inom socialtjänsten

Inom socialtjänsten upplever man familjesituationer med mödrar med utvecklingsstörning och deras barn som de mest problemfyllda och svåraste att handlägga, och ca 40 procent av barnen [3, 4] behöver utnyttja den alternativa möjligheten av ett familjehem. Det finns

därför all anledning att arbeta förebyggande.

Börje Bager

tidigare överläkare vid barn- och ungdomshabiliteringen, Skövde skottagården@hotmail.com

Referenser

1. Holmberg K, Bråkenhielm G, Norrman B, Fernell E. Barn med lindrig utvecklingsstörning i grundsärskolan. Läkartidningen 2005;102:382-5.
2. Bager B. Barn till mödrar med utvecklingsstörning – en inventering. Läkartidningen 2003;101:22-5.
3. Pipping L. Hur ser hjälpen ut när det gäller föräldrar med lindrig utvecklingsstörning. Göteborg: psykologiska institutionen, Göteborgs universitet;2003.
4. Socialstyrelsen. Föräldrar med utvecklingsstörning och deras barn – vad finns det för kunskap? Artikelnr 2005-123-3. Publicerad på Socialstyrelsens webbplats www.sos.se

30 av 657 rättspsykiatriskt undersökta fick diagnosen lindrig mental retardation

II I artikeln »Barn med lindrig utvecklingsstörning i grundsärskolan. Toppen av ett isberg?« (Läkartidningen 6/2005, sidorna 382-5) drar Holmberg och medarbetare slutsatsen att vårdkedjan för barn med lindrig utvecklingsstörning endast fångar upp en mindre del av de barn som har detta handikapp. Inom den undersökande rättspsykiatrin påträffas återkommande personer med lindrig utvecklingsstörning som inte tidigare har identifierats. Att handikappet upptäcks vid den rättspsykiatriska undersökningen beror främst på att testning av begåvningsnivån är rutin. Även om lindrig utvecklingsstörning ensamt inte räknas som en allvarlig psykisk störning i lagens mening, tar domstolarna ofta hänsyn till handikappet och ser det som en förmildrande omständighet.

Data från rättspsykiatrin

Av Rättsmedicinalverkets RCA-register framgår att sammanlagt 657 personer undersöktes vid den rättspsykiatriska avdelningen i Stockholm åren 2003 och 2004. Av dessa fick 30 personer diagnosen lindrig mental retardation (diagnosnummer 317 i förstaposition på axel II, enligt DSM-IV). Tjugo var tidigare kända, medan tio fick sin diagnos först i samband med den rättspsykiatriska undersökningen. Som »tidigare kända« har jag räknat alla som fått en utvecklingsstörningsdiagnos, eller som har fått särskoleundervisning, eller där en myndighet har särbehandlat personen på grund av uppfattad låg begåvning. Av samtliga

30 hade fem personer lindrig mental retardation som enda diagnos, medan övriga hade ytterligare minst en psykiatrisk diagnos. Av övriga diagnoser var missbruk vanligast (12 personer) följt av autismspektrumstörningar (7) och psykosjukdomar (7). En rad andra diagnoser fanns också representerade.

Nitton allvarligt psykiskt störda

Nitton individer bedömdes vara allvarligt psykiskt störda, medan elva bedömdes vara ej allvarligt psykiskt störda. De som bedömdes som allvarligt psykiskt störda hade samtliga minst en psykiatrisk diagnos utöver lindrig mental retardation. I åtta av de 30 fallen saknades uppgift om påföljd, men i övrigt kan man konstatera att alla de som blivit bedömda som allvarligt psykiskt störda fick rättspsykiatrisk vård, utom en sexton-åring som fick vård inom socialtjänsten. Mer intressant är att av dem som inte bedömdes som allvarligt psykiskt störda dömdes bara en till fängelse, medan övriga dömdes till skyddstillsyn trots brottsrubriceringar som mordbrand och grov våldtäkt.

Många hade skolsvårigheter

Ur socialutredningarna framgick i 25 fall att de undersökta personerna hade haft betydande svårigheter i skolan, vilket konkretiserades som specialundervisning, hjälpklass eller andra former av stödundervisning. Av resterande fem personer hade två inte gått i svensk skola; i två fall hade man tidigt identifierat

handikappet och låtit personen börja i grundsärskola direkt, och i ett fall kommenterades inte skolgången i socialutredningen.

Tar sig igenom grundskolan

Som kliniker förundras man ibland över hur personer som inte ens kan klockan har lyckats ta sig igenom grundskolan utan att ha identifierats av utbildningssystemet. Av dem som hade en känd utvecklingsstörning när de kom till den rättspsykiatriska undersökningen hade dessutom sex stycken identifierats efter avslutad svensk grundskola, i två fall i samband med en tidigare rättspsykiatrisk undersökning. Ibland verkar det som om handikappet kamoufleras av en begåvningsprofil med god verbal förmåga men med svagheter i övrigt.

En särskild svårighet när det gäller att »upptäcka« utvecklingsstörning hos vuxna är också att de enskilda individerna ibland utvecklar tekniker och strategier för att deras svårigheter inte skall märkas. Exempel på detta är följande: Att spela nonchalant ointresserad av sådant man inte känner till eller förstår sig på; att låtsas komma på någonting i samma ögonblick man får svaret; att lära sig standardmeningar som låter bra och som passar in i olika sammanhang; att läsa av på minspelet om man förväntas svara ja eller nej; samt att alltid säga att man förstår och håller med. Dessa beteenden kan leda till en illusion av normalbegåvning som kan vara svår att genomskåda.

Lagen bör ändras

De utvecklingsstörda faller i dagens läge mellan stolarna, eftersom fängelsestraff är direkt olämpligt samtidigt som de inte passar in i den rättspsykiatriska vården. Ur det lilla material som finns redovisat ovan kan man möjligen utläsa en tendens hos domstolarna att, ofta på förslag i det rättspsykiatriska utlåtandet, avstå från fängelsestraff även vid grova brott och istället döma till skyddstillsyn. Ett nytt lagförslag i form av att straff skall kunna avtjänas inom särskilda boenden är troligen en bättre lösning.

Antagligen upptäcker vi inom rättspsykiatri bara en liten skärva av det isberg som Holmberg och medarbetare beskriver. En kvalificerad gissning är att det finns betydligt mer att hitta på kriminalvårdsanstalterna.

Fredrik Hedén
överläkare,
Rättspsykiatriska
avdelningen i Stockholm
fredrik.heden@rmv.se

Replik:

Stort behov av genomtänkta program Tidig identifiering underlättar åtgärder

II Tack för viktiga synpunkter från överläkare Börje Bager. Vi har i vår artikel inte alls diskuterat aspekten föräldraskap hos vuxna med lindrig utvecklingsstörning.

Behov av mer forskning

Frågan är synnerligen angelägen och belystes genom Bagers egen inventering i Skaraborg [1], som bl a visade att prevalensen av barn till mödrar med lindrig utvecklingsstörning var minst 1,4/1000. Det är en barngrupp med, som Bager framhåller, betydande risk att fara illa. Det finns många viktiga vuxenaspekter på detta funktionshinder, och lindrig utvecklingsstörning har identifierats som »a much under-researched area« i relation till dess kliniska betydelse (Medical Research Council, UK, 1993, refererad i [2]).

Precis som Bager ser vi stora behov av genomtänkta program – en »vårdkedja upp i vuxenlivet« – utvecklade i samarbete mellan bl a gymnasiesärskola, ungdomsmottagning, socialtjänst, psykiatri och habilitering.

Olika aspekter på lindrig utvecklingsstörning, bl a särskilda ungdomsfrågor, diskuterades vid årets mötesdagar i Svensk neuropediatrik förening. En arbetsgrupp bildades, och intresserade är välkomna att delta i ett informellt möte som vi planerar skall äga rum i samband med mötet med European Paediatric Neurology Society (EPNS) i Göteborg i september.

Rättspsykiatriskt undersökta

Vi vill också tacka Fredrik Hedén som belyser en annan mycket viktig aspekt utifrån egen studie av andelen med lindrig utvecklingsstörning bland personer som blivit föremål för rättspsykiatrisk undersökning. Majoriteten av dessa hade ytterligare psykiatriska diagnoser och bedömdes vara allvarligt psykiskt störda.

Viktigt identifiera tidigt

Vi är tacksamma för att vår artikel lett till en vidgad diskussion om behovet av att identifiera funktionsnedsättningen. Vi behöver sträva mot att barn med lindrig utvecklingsstörning får sina svårigheter bekräftade så tidigt som det är möjligt att göra en säker bedömning. Man behöver då samtidigt ta ställning till förekomst av eventuella adderande funktionsnedsättningar. Då ges möjlighet till anpassad skolgång, olika typer av stödinsatser,

psykologiskt och socialt, och en medicinsk uppföljning.

Särskilda kombinationer av funktionsnedsättningar kan, som Hedéns studier visar, få mycket allvarliga följder. En särskild risk föreligger också för de barn och ungdomar som inte får nödvändigt stöd i sin familj. I utredningen behövs läkare och psykolog med särskild erfarenhet av utvecklingsavvikelser/ »developmental disorders«.

Kunskap hos lärare är en annan avgörande faktor så att man i skolan beaktar möjligheten av bakomliggande kognitiva svårigheter hos elever med olika former av skolproblem.

Elisabeth Fernell

docent, överläkare,
skolläkare inom sarskolan,
utbildningsförvaltningen, Stockholm
elisabeth.fernell@karolinska.se

Kirsten Holmberg

specialistläkare;
båda vid neuropediatrika verksamhetsområden, Astrid Lindgrens barnsjukhus, Stockholm
kirsten.holmberg@karolinska.se

Referenser

1. Bager B. Barn till mödrar med utvecklingsstörning – en inventering. Läkartidningen 2003;100:22-5.
2. Maughan B, Collishaw S, Pickles A. Mild mental retardation: psychosocial functioning in adulthood. Psychol Med 1999;29:351-66.

LT Debatt

Skriv kort så publicerar vi ditt inlägg snabbare!
Bidrag till LT Debatt bör inte vara längre än 800 ord (ca 5 700 tecken).

LT Korrespondens

Skriv kort så kan vi publicera ditt inlägg snabbare! Bidrag till LT Korrespondens bör inte vara längre än 400 ord (ca 2 700 tecken).